Le sec et l'humide (Guy Cassiers naar Jonathan Littell)

Le sec et l'humide, de Jonathan Littell, mis en scène par Guy Cassiers

Guy Zelis

Traducteur : Anneleen Spiessens

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/7025>

DOI : 10.4000/temoigner.7025

ISSN : 2506-6390

Cet article est une traduction de :

Le sec et l'humide, de Jonathan Littell, mis en scène par Guy Cassiers - URL : <https://journals.openedition.org/temoigner/6435> [fr]

Éditeur :

Éditions du Centre d'études et de documentation Mémoire d'Auschwitz, Éditions Kimé

Édition imprimée

Date de publication : 2 avril 2018

Pagination : 5-8

ISBN : 978-2-930953-06-9

ISSN : 2031-4183

Référence électronique

Guy Zelis, «*Le sec et l'humide* (Guy Cassiers naar Jonathan Littell)», *Témoigner. Entre histoire et mémoire* [Online], 126 | 2018, Online op 24 janvier 2022, geraadpleegd op 04 février 2022. URL: <http://journals.openedition.org/temoigner/7025> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/temoigner.7025>

LE SEC ET L'HUMIDE

(GUY CASSIERS NAAR JONATHAN LITTELL)

THEATER In 2006 verscheen de roman *De Welwillenden* (*Les Bienveillantes*) van Jonathan Littell en werd meteen bekroond met de Prix Goncourt en de Grand prix du roman de l'Académie française. In het boek waart Léon Degrelle als een schim:

Eigenlijk wilde ik Léon Degrelle ontmoeten, de leider van de rexistische beweging, die ergens in de omgeving deelnam aan de gevechtshandelingen; in Parijs had Brasillach me vol vervoering over hem verteld. [...] 'Degrelle? Iedereen wil hem zien. Dat is zonder meer de beroemdste onderofficier van heel ons leger. Maar hij is aan het front, weet u, en het gaat er daar vrij heet aan toe.' (Littell 2008, 235)

De roman is 962 bladzijden dik, maar dit is de enige passage waarin Degrelle voorkomt. Max Aue, de verteller van *De Welwillenden*, verneemt hier van een Duitse officier dat Degrelle zich aan het Oostfront bevindt. Bij de invasie van de Sovjetunie door Duitsland op 22 juni 1941 zagen de Belgische rexisten immers hun kans om over te gaan tot militaire collaboratie.

— *Le sec et l'humide* (Toneelhuis) tijdens het Festival van Avignon.

Twee jaar na zijn bekroonde boek publiceert Jonathan Littell het essay *Le sec et l'humide* (vertaald als *Het droge en het vochtige*), een tekst die hij al in 2002 schreef over de extreemrechtse leider Léon Degrelle (1906-1994). De auteur bestudeert meer specifiek één van Degrelles boeken, namelijk *La campagne de Russie* uit 1949. Het hoofd van Rex leeft op dat moment ondergedoken in Spanje en verantwoordt in de tekst zijn engagement voor het Waals Legioen, een eenheid die aanvankelijk binnen de Wehrmacht actief was en vanaf 1 juni 1943 binnen de Waffen-SS.

In *Het droge en het vochtige* vertelt Littell dat de Duitse socioloog Klaus Theweleit een inspiratie vormde voor zijn onderzoekswerk ter voorbereiding van *De Welwillenden*. Littell trachtte de kenmerkende taal van nazi-aanhangers te ontcijferen aan de hand van een analyse van de geschriften van de Belgische fascist Léon Degrelle. Theweleit stelde vast dat het fascistische discours de wereld onderverdeelt in twee verschillende universums: het ...

© Pascal Victor

●●● droge en het vochtige, de soldaat die rechtop staat (droog, gezond en stijfzinnig, de fascist of de ‘soldatenman’) en de soldaat die neerligt (vochtig, modderig en week, de vijand). ‘De fascistische staat was een realiteit geproduceerd door het lichaam van degene die ik de “mansoldaat” noem,’ schrijft hij in het nawoord bij *Le sec et l’humide* (Littell 2008, 118, vertaling AS). Die bewering lijkt inderdaad niet uit de lucht gegrepen, ‘op voorwaarde dat we ze in haar maatschappelijke en historische context plaatsen en niet beschouwen als een tijdloos psychologisch patroon’ (De Backer 2008, 61, vertaling AS).

Guy Cassiers, directeur van het Antwerpse Toneelhuis, besloot het essay van Jonathan Littell te bewer-

ken tot een toneelvoorstelling, en bracht vervolgens in 2016 *De Welwillenden* op de planken. Daar volgde de toeschouwer het parcours van Max Aue van Kiev naar Stalingrad en uiteindelijk Berlijn, drie cruciale plaatsen uit de roman die telkens een nieuwe etappe vormen op de weg naar de totale apocalyps. *Le sec et l’humide* is een kleinschaliger project met een schijnbaar eenvoudige opstelling: op het podium alleen een spreekgestoelte, een scherm, een microfoon, een oude bandopnemer, een computer, een discrete camera. Een historicus houdt een lezing over Léon Degrelle en citeert uit diens boek *La campagne de Russie*. Die eenvoud is schijn, want de voorstelling is geënt op beelden, een opgenomen stem, geluidsvervorming en afstand

– *Le sec et l’humide* (Toneelhuis) tijdens het Festival van Avignon.

© Pascal Victor

tot de toeschouwer. De rolverdeling is op het eerste gezicht minimaal: acteur Filip Jordens lijkt gewoon de analyse van Jonathan Littell voor te stellen die in *Le sec et l’humide* het fascistische discours van de Belgische kopman ontleedt. Maar ook hier is meer aan de hand. Op slinkse wijze, beetje bij beetje, klinkt doorheen de stem van de spreker het timbre en de intonatie van Degrelle, totdat de spreker zich uiteindelijk overgeeft, gedesoriënteerd en leeggezogen, met een dramatisch ‘Après Moi, le déluge!’ (Littell 2008, 114) Zijn gezicht, in close-up op het projectiedoek, vertroebelt meer en meer, en wordt onleesbaar.

Geluidsontwerper Diederik De Cock werkte voor deze voorstelling samen met het Institut de Recherche et Coordination Acoustique/Musique (IRCAM), dat via subtiel gebruik van een *voice follower* twee stemmen kon mengen en geleidelijk laten samenvloeien. Op die manier wist het team de oorspronkelijke stem van de leider van Rex te reconstrueren, of samen te puzzelen, wat in zekere zin neerkomt op het toe-eigenen van een extreem discours. Heden (de acteur die de spreker speelt) en verleden (de virtuele aanwezigheid van Degrelle) overlappen. Een afbeelding van de boekflap op een gigantisch scherm, geciteerde passages compleet met paginanummers, bandopnemers die de originele of gereconstrueerde stem van Léon Degrelle afspelen, geprojecteerde foto’s van toen: dat alles moet de ‘spreekbeurt’ een wetenschappelijk karakter geven, als was het een perfect gedocumenteerde lezing zonder de minste zweem van manipulatie.

Politiek geweld is een terugkerend thema in het werk van Guy Cassiers – te beginnen bij *Bezonnen rood* (2004), zijn bewerking van het boek van Jeroen Brouwers over diens tijd in een Japans interneringskamp in Indonesië, tot aan *De Welwillenden* (2016). Het theater van Cassiers is als een herinneringsplek en een ruimte voor fictie. In *Le sec et l’humide* keert de regisseur echter terug naar een historisch personage en document, in een poging een bastion op te werpen tegen het vergeten. Het bijzondere aan de interpretatie van het Toneelhuis is de manier waarop de makers een historisch discours een stem en een podium geven, waarbij een acteur Degrelles verhaal van de Russische campagne navertelt. In *De Welwillenden* creëerde Littell een fictief personage dat de zegen kreeg van historici. Pierre Nora, Christian Ingrao, Max Gallo en zelfs Claude Lanzmann prezen de auteur om zijn geschiedkundig onderzoek (Rastier 2009, 172; 2011, 7). Pierre Nora had het zelfs over ‘een hallucinant rea-

listische beschrijving van gebeurtenissen die historici nooit met zoveel intensiteit tot leven (hadden) kunnen brengen’ (Nora 2011, 11; Littell & Nora 2007, 32-32, 35, vertaling AS). In *Le sec et l’humide* worden passages uit *La campagne de Russie* aangehaald door een historicus en door een voice-off die wordt gelieerd aan fotomateriaal uit die tijd. Cassiers deconstrueert zo de argumentatieve structuur van het extreemrechtse discours met zijn typisch vage of misleidende termen en zijn emotionele toon.

Cassiers’ theaterbewerking van het essay en de geluidsexperimenten van zijn team vormen een artistieke krachttoer en getuigen van een grote technische vakkennis. Het resultaat is een voorstelling die de potentiële metamorfose toont van man tot monster, en waarin een interessante en veelal relevante visie wordt ontwikkeld op de nazi-ideologie en de zelfverantwoording van Léon Degrelle. Literatuur en theater blijken hier complementair aan de inzichten uit de wetenschap en de historiografie in hun poging om de wereld te verhelderen en het verleden te begrijpen. ■

Guy Zelis (UCL, Louvain-la-Neuve)

Vertaling uit het Frans: Anneleen Spiessens

→ Meer weten

◆ *Le sec et l’humide* is gebaseerd op een tekst van Jonathan Littell. Het is een productie van Toneelhuis in samenwerking met het Parijse IRCAM (Institut de Recherche et Coordination Acoustique/Musique). Guy Cassiers tekent voor de regie, Erwin Jans voor de dramaturgie, Diederik De Cock voor het geluidsontwerp, Filip Jordens voor het spel en Johan Leysen voor de stemmen.

◆ Na het toonmoment in Parijs (Théâtre 104, van 30 juni tot 2 juli 2015) kreeg het stuk een internationale tournee en deed het de volgende steden aan: Girona (Festival Temporada Alta, 18 oktober 2015), Luik (Festival de Liège, 11 en 12 februari 2017), Parijs (Centre Pompidou, 15 en 16 maart 2017), Avignon (Festival d’Avignon, van 9 tot 12 juli 2017) en Tarbes-Pyrénées (Parvis Scène Nationale, 23 november 2017).

◆ Fragmenten uit de voorstelling en interview met Guy Cassiers op de website van het Toneelhuis: <https://www.toneelhuis.be/nl/programma/le-sec-et-lhumide/>

→ **Bibliografie**

- ◆ Bernard De Backer, 'Le fasciste à l'ombre de sa mère', *La Revue nouvelle* 7-8, 2008, 56-61.
- ◆ Léon Degrelle, *La campagne de Russie, 1941-1945*, Genève: Le Cheval Ailé, 1949.
- ◆ Dossier: Jonathan Littell, de Degrelle aux *Bienveillantes*, *La Revue nouvelle* 7-8, 2008, 32-61.
- ◆ Jonathan Littell, *Les Bienveillantes*, Parijs: Gallimard, 2006.
- ◆ ---, *De welwillenden*, vertaald uit het Frans door Jeanne Holierhoek & Janneke Van der Meulen, Amsterdam: De Arbeiderspers, 2008.
- ◆ --- & Pierre Nora, 'Conversation sur l'histoire et le roman', *Le Débat* 144, 2007, 25-44.
- ◆ ---, *Le sec et l'humide. Une brève incursion en territoire fasciste*, Parijs: Gallimard, 2008.
- ◆ ---, *Het droge en het vochtige. Een korte verkenning op fascistisch grondgebied*, vertaald uit het Frans door Jeanne Holierhoek, Amsterdam/Antwerpen: De Arbeiderspers, 2009.
- ◆ Pierre Nora, 'Histoire et roman: où passent les frontières?', *Le Débat* 165, 2011, 6-12.
- ◆ François Rastier, 'Enchanteurs romanesques', *Texto! Textes et cultures* 16(4), 2011, 1-12, <http://www.revue-texto.net/index.php?id=2906> (geraadpleegd 14 februari 2018).
- ◆ Klaus Theweleit, *Männerphantasien*, 2 vol., Frankfurt: Stroemfeld, Roter Stern, 1978-1979.

– Léon Degrelle in Oekraïne, winter 1941-1942.

→ **Jonathan Littell
in Getuigen/Témoigner**

- ◆ Vicky Colin, 'Littell relit Degrelle: Comment l'ironiste dégonfle la vantard', *Témoigner* 103, 2009, 201-207.
- ◆ Richard Golsan & Susan Rubin Suleiman, 'Suite française and *Les Bienveillantes*, two literary "exceptions"', *Témoigner* 103, 2009, 191-200.
- ◆ Charlotte Lacoste, 'De la vigilance critique', *Témoigner* 100, 2008, 61-66.
- ◆ Albert Mingelgrün, 'La figure du bourreau nazi au tournant du XXIe siècle: quelques variations littéraires', *Témoigner* 102, 2009, 17-27.
- ◆ Edwige Perrot & Guy Cassiers, 'Deconstructie van het verleden, een nieuwe kijk op de geschiedenis', vertaald uit het Frans door Anneleen Spiessens, *Getuigen* 121, 2015, 59-63. Ook beschikbaar als multimedialverhaal op de website van het Toneelhuis: <http://webdoc.toneelhuis.be/deconstructie-van-het-verleden-interview-guy-cassiers#7248> (geraadpleegd 19 februari 2018).
- ◆ François Rastier, 'Euménides et pompiérisme – Refus d'interpréter', *Témoigner* 103, 2009, 171-190.
- ◆ Anneleen Spiessens, 'Theater. De Welwillenden', *Getuigen* 123, 2016, 13-17.
- ◆ Régine Waintrater, 'Les Bienveillantes, intimité forcée ou intimidation', *Témoigner* 100, 2008, 53-60.